

NARANDŽASTI IZVJEŠTAJ 7

**Izvještaj o stanju ljudskih prava žena
u Bosni i Hercegovini
u 2021. godini**

NARANDŽASTI IZVJEŠTAJ 7

Izvještaj o stanju ljudskih prava žena u Bosni i Hercegovini
u 2021. godini

Sarajevo, 2022.

Edicija Ljudska prava Sarajevskog otvorenog centra
Broj publikacije: 86

Naslov: Narandžasti izvještaj 7: Izvještaj o stanju ljudskih prava žena u Bosni i Hercegovini u 2021. godini

Autorice: Admira Sitnić, Amina Dizdar, Delila Hasanbegović Vukas

Urednik: Darko Pandurević

Lektura i korektura: Klaudija Mlakić Vuković

Prevod na engleski: Tarik Vukas

Prelom i dizajn: Andrej Arkoš

Izdavač: Sarajevski otvoreni centar, www.soc.ba

Za izdavača: Emina Bošnjak

© Sarajevski otvoreni centar

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije ili preuzimanja cijele publikacije ili njezinih dijelova je poželjno, uz obavezno prethodno pismeno informisanje izdavača na email office@soc.ba.

Izvještaj pokriva period od januara 2021. do decembra 2021. godine, osim u dijelovima gdje je drugačije naznačeno.

Publikacija je rezultat rada na ljudskim pravima žena i rodnoj ravnopravnosti u okviru programa Prava žena Sarajevskog otvorenog centra, a koji primarno podržavaju Fond otvoreno društvo BiH i Švedska putem programa razvojne saradnje.

Objavljivanje publikacije, institucionalnom podrškom Sarajevskom otvorenom centru, podržala je Švedska putem programa razvojne saradnje. Stavovi i mišljenja izneseni u ovom tekstu su autorski i ne predstavljaju izričite stavove i mišljenja donatora.

ISSN 2490-2160

NARANDŽASTI IZVJEŠTAJ 7

Izvještaj o stanju ljudskih prava žena u Bosni i Hercegovini
u 2021. godini

Sarajevo, 2022. godine

SADRŽAJ

PREDGOVOR	5
METODOLOGIJA IZRADE IZVJEŠTAJA	7
PRIORITETNE MJERE KOJE TREBA PODUZETI	8
RODNA RAVNOPRAVNOST U OBLASTI	
EKONOMSKIH I SOCIJALNIH PRAVA	11
Normativno-pravni okvir	11
Učešće žena u sferi obrazovanja i na tržištu rada	12
Usklađivanje privatnog i poslovnog života	22
Smjernice za djelovanje	36
SEKSUALNO I REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE	38
Normativno-pravni okvir	38
Pristup uslugama iz oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja	38
Dostupnost kontracepcije i pravo na pobačaj	39
Liječenje neplodnosti medicinski potpomognutom oplodnjom	40
Prenatalna i postnatalna njega	42
Dostupnost HPV vakcina	42
Smjernice za djelovanje	44
POLITIČKI ŽIVOT I ODLUČIVANJE	46
Normativno-pravni okvir	46
Zastupljenost kandidatkinja na lokalnim izborima	46
Izmjene Izbornog zakona	47
Smjernice za djelovanje	48
RODNO ZASNOVANO NASILJE NAD ŽENAMA	
I NASILJE U PORODICI	50
Normativno-pravni okvir	50
Institucionalni mehanizmi za borbu protiv nasilja u porodici	50
Položaj i rad sigurnih kuća	55
Mizogino nasilje	58
Smjernice za djelovanje	60
AUTORICE I UREDNIK	61
O SARAJEVSKOM OTVORENOM CENTRU	63

PREDGOVOR

Pred vama je još jedan Narandžasti izvještaj o stanju ljudskih prava žena u Bosni i Hercegovini za period od početka do kraja 2021. godine. Izvještaj nastoji da doprinese oblasti ljudskih prava žena u BiH kroz tačne, precizne i pravovremene informacije kroz četiri poglavlja, odnosno oblasti. Te oblasti su osnovni fokusi djelovanja samog Sarajevskog otvorenog centra kada je u pitanju program rodne ravnopravnosti, a oni su: ekonomska i socijalna prava, seksualno i reproduktivno zdravlje, politički život i odlučivanje te rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici.

Izvještaj je zamišljen da posluži kao alat i sredstvo informisanja prije svega za institucije i donosiocce odluka. Način na koji je pisan, kroz analizu stanja te jasne i precizne preporuke, on može biti putokaz ili temelj za nove politike, propise i odluke koje će eliminirati ključne probleme s kojima se žene u BiH suočavaju, ali i uključiti konačno rodnu perspektivu u nove politike, gdje ih trenutno uopće nema ili ima nedovoljno.

Nadalje, podaci i preporuke koje su sadržane u izvještaju, ukoliko ostanu skrivene na papiru i neobjavljene, gube na svom značaju. Stoga, nadamo se da će ovaj i budući izvještaji biti jedna od prvih adresa svim medijima, javnosti, istraživačima i akademskoj zajednici kada žele da izvještavaju i pišu o ovim temama.

Nadamo se da će izvještaj biti posmatran kao *živi alat*, odnosno da neće biti samo jedan presjek stanja u određenoj vremenskoj tački, nego da će izazvati i dijalog, polemiku i interes šire javnosti. U tom procesu adresa Sarajevskog otvorenog centra je otvorena za sve koji imaju nove ideje ili žele da daju korekcije i mišljenja na podatke koji su izloženi. Naime, i kontinuitet koji se trudimo da održimo izvještajem ide upravo u tom smjeru, odnosno nadamo se da će ovaj izvještaj, zajedno s drugim narandžastim izvještajima,

biti svjedok puta i napretka Bosne i Hercegovine ka dostizanju neophodne rodne ravnopravnosti.

Za kraj, bitno je zahvaliti se na prvom mjestu onima koje su ovaj izvještaj i napisale: koordinatoricama programa rodne ravnopravnosti u Sarajevskom otvorenom centru Amini Dizdar i Delili Hasanbegović Vukas, te našoj spoljnoj saradnici, advokatici Admiri Sitnić. Nadalje, zahvala ide i cijelom timu Sarajevskog otvorenog centra te partnerima, saveznicima i saveznicama kao i Švedskoj koja putem programa razvojne podrške podržava finansijski izdavanje ovog izvještaja.

Darko Pandurević
Rukovoditelj programa i zagovaranja

METODOLOGIJA IZRADE IZVJEŠTAJA

Ovim izvještajem prikazan je pravni i institucionalni okvir, njegovi nedostaci, kao i stepen njihove implementacije usmjeren na kreiranje i osiguravanje rodne ravnopravnosti u bh. društvu u četiri ključne oblasti: socio-ekonomska prava, seksualno i reproduktivno zdravlje, politički život i odlučivanje, te rodno zasnovano nasilje nad ženama i nasilje u porodici. Izvještaj za 2021. godinu strukturom prati kontinuitet izvještavanja i praćenja promjena koje su se desile.

U izradi izvještaja koristilo se više metodoloških pristupa. On se oslanja na postojeća istraživanja i analize, kao i na dostupne podatke koje Sarajevski otvoreni centar i druge nevladine organizacije kontinuirano prikupljaju kroz svoj rad. U analizi pravnog okvira, koristila se dogmatsko-normativna metoda. Radi opisa postojećeg stanja koristila se metaanaliza pri čemu su se sekundarni podaci prikupljali kontaktiranjem različitih institucija.

Sedmi Narandžasti izvještaj prvenstveno je izvještaj o ljudskim pravima žena u Bosni i Hercegovini, i kao takav fokusira se na postojeće pravne, institucionalne i društvene faktore koji utiču na neravno pravan položaj žena i na česta kršenja njihovih ljudskih prava. S obzirom na to da je rodna ravnopravnost svakako jedan od uvjeta za unapređenje ljudskih prava žena, ovoj tematici je posvećen i veliki dio samog izvještaja. Izvještaj, kao što je već naglašeno, pruža uvid u stanje ljudskih prava žena u BiH u prethodnoj godini, prepoznaje dosadašnje inicijative i napore različitih aktera na ovom polju te daje smjernice i preporuke za daljnji rad.

PRIORITETNE MJERE KOJE TREBA PODUZETI

Pokazati posvećenost za provedbu Istanbulske konvencije i borbu protiv svih oblika rodno zasnovanog nasilja

Svi nivoi vlasti u Bosni i Hercegovini imaju još mnogo posla na suzbijanju rodno zasnovanog nasilja te unapređivanju zakonodavnog i institucionalnog okvira za intenzivniju borbu protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama.

Neophodno je u narednom periodu uskladiti krivične zakone Brčko distrikta i Federacije BiH, te raditi na usklađivanju zakona o zaštiti od nasilja u porodici s konvencijom. Također, neophodno je svim krivičnim zakonima u BiH regulirati i kriminalizirati seksistički i mizogini govor te pozivanje na nasilje prema ženama i rodno zasnovano nasilje. Dodatni naponi moraju se uložiti u osiguravanje zakonskih osnova te finansijskih sredstava za funkcionisanje sigurnih kuća i pružanje adekvatne zaštite žrtvama nasilja. Da bi se adekvatno suočilo s problemom rodno zasnovanog nasilja, neophodno je putem škola i medija raditi na dizanju svijesti javnosti o štetnosti ovakvog ponašanja te eliminaciji rodno zasnovanih stereotipa i predrasuda.

Omogućiti neometan pristup zdravstvenim uslugama od značaja za seksualno i reproduktivno zdravlje žena

Na nivoima entiteta, kantona i Brčko distrikta, neophodna je izrada i provođenje programa mjera i aktivnosti za ostvarivanje jednakih prava i jednakog pristupa zdravstvenoj zaštiti, uključujući jačanje profesionalnih kapaciteta zdravstvenih ustanova za primjenu domaćih i međunarodnih standarda u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja. Zdravstvene institucije moraju provoditi obuke o ravnopravnosti spolova za zdravstvene radnike, kako bi se osiguralo pružanje zdravstvenih usluga kojima se uzimaju u obzir različite potrebe i interesi žena i muškaraca. Veća

pažnja mora se dati podizanju svijesti o pravilnoj brizi o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, osiguravanju dostupne kontracepcije i muškarcima i ženama, te pristupu zdravstvenoj zaštiti marginaliziranih grupa žena, posebno žena s invaliditetom. Neophodno je i dodatno raditi na implementaciji entitetskih zakona i uspostavljanju jedinstvene procedure provođenja prekida trudnoće u cijeloj BiH. Potrebno je unaprijediti i Zakon o liječenju neplodnosti biomedicinski pomognutom oplodnjom FBiH, te usvojiti istovjetan zakon u Republici Srpskoj, kako bi se biomedicinski potpomognuta oplodnja na jedinstven način regulirala u bh. entitetima i kako bi se omogućio individualiziran pristup svakom paru.

*Unaprijediti zakonski i institucionalni okvir
za usklađivanje privatnog i poslovnog života*

U cilju ostvarivanja uvjeta za usklađivanje privatnog i poslovnog života bitno je usvojiti zakonske izmjene, politike i razviti mjere podrške porodici u pogledu adekvatnog reguliranja pitanja i blagovremenog isplaćivanja porodijskih naknada (i zaposlenih i nezaposlenih porodijskih), potrebno je omogućiti svima jednaku dostupnost predškolskih ustanova brige za djecu, s tim da kantoni trebaju posebno razmotriti subvencioniranje ili dodatne poticaje za pristup vrtićima djeci iz socijalno ugroženih porodica te porodica s niskim primanjima. Također, potrebno je promovisati rodno senzibilne modele roditeljstva i porodičnog života, poticati muškarce da koriste roditeljsko odsustvo i učestvuju u brizi o porodici u slučajevima odsustva s posla zbog bolesti, njegovanja člana porodice itd. Prilikom kreiranja politika i mjera bitno je razmotriti i predvidjeti osnivanje i subvencioniranje pristupa predškolskim ustanovama, dnevnim centrima za djecu sa smetnjama u razvoju, ustanovama za starije članove porodice i sl. čime bi se smanjio teret brige koji pada na žene unutar porodice i otežava njihovo usklađivanje poslovnog i privatnog života.

*Unaprijediti zakonski okvir za ravnopravnost muškaraca
i žena u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti*

Iako je Izborni zakon usklađen sa Zakonom o ravnopravnosti spolova BiH, te su stranke obavezne uključiti na kandidatske liste najmanje 40% manje zastupljenog spola, ova mjera nije postigla svoj cilj. S obzirom na to da se radi o afirmativnoj mjeri koja za cilj ima osigurati ravnopravno učešće žena i muškaraca, neophodno je uvesti mehanizme jednake onima koji važe za učešće konstitutivnih naroda u ovim tijelima. Također, žene u BiH čine 51% stanovništva, te je neophodno postojeću kvotu od 40% promijeniti u 50% da bi odražavala društvenu stvarnost kao i interese stanovnika i stanovnica. Da bi se obezbijedila ravnopravna zastupljenost žena u izvršnoj vlasti, također je neophodno izmijeniti Zakon o Vijeću ministara, zakone o vladama i ministarskim imenovanjima entiteta i kantona tako da, na način kojim obezbjeđuju učešće konstitutivnih naroda, obezbijede i učešće 40% žena u ovim tijelima.

RODNA RAVNOPRAVNOST U OBLASTI EKONOMSKIH I SOCIJALNIH PRAVA

Normativno-pravni okvir

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 32/2010 – prečišćen tekst) nije mijenjan niti su vršene značajnije intervencije relevantnih propisa za ovu oblast. Svakako je značajno spomenuti nove propise na koje ovaj zakon kao osnovni propis u ovoj oblasti upućuje.

Novi propis iz oblasti radnog prava koji podrazumijeva dodatno postupanje poslodavaca donesen za teritoriju Republike Srpske je Zakon o zaštiti od uznemiravanja na radu („Službeni glasnik RS“, br. 90/2021). Međutim, ovaj propis ne tretira posebnu zaštitu žena, već općenito uređuje zaštitu od uznemiravanja na radu i u vezi s radom, postupak za ostvarivanje prava na zaštitu od uznemiravanja na radu i u vezi s radom i druga pitanja od značaja za zaštitu od uznemiravanja na radu i u vezi s radom. Donošenje ovog propisa svakako je od velikog značaja jer tretira konkretna pitanja zaštite od uznemiravanja na radu.

U Kantonu Sarajevo usvojene su izmjene Zakona o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom („Službene novine KS“, br. 38/2014 – prečišćen tekst, 38/2016, 44/2017, 28/2018 i 52/2021). Izmjenom člana 148. Zakon propisuje obavezu isplate naknade umjesto plaće ženi majci u iznosu koji ne može biti manji od prosječne plaće u FBiH. Prema medijskim podacima, predmetna izmjena je već u primjeni te se po ovom osnovu već vrše isplate. U vezi s navedenim je donesena i Instrukcija o iznosima novčanih davanja po Zakonu o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom („Službene novine KS“, br. 17/2021 i 4/2022) koja propisuje minimalne i maksimalne iznose davanja reguliranih spomenutim zakonom.

Iako je donošenje propisa iz oblasti ekonomskih i socijalnih prava žena neupitno od velikog značaja, interesantno je na ovom mjestu istaći različitost i neujednačenost prava žena na teritoriji Bosne i Hercegovine, što uzrokuje (ne)povoljniji položaj žena u pogledu novčanih davanja povodom materinstva zavisno od teritorije na kojoj žena majka ima prebivalište.

Na kantonalnom nivou su pokrenute inicijative za ujednačavanje prava, ali do dana izrade ovog izvještaja novi propisi nisu usvojeni.

Učešće žena u sferi obrazovanja i na tržištu rada

Sfera rada

Prema podacima Agencije za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi za IV kvartal 2021.godine daje sljedeću strukturu radno sposobnog stanovništva prema aktivnosti i spolu:¹

Radno sposobno stanovništvo		Radna snaga		Osobe izvan radne snage
	Ukupno	Zaposlene osobe	Nezaposlene osobe	
2904	1406	1179	226	1498
		Muški		

¹ Radoslav Ćorović, Vladimir Mijović, Selma Husković i Ivana Simić (2022), Demografija i socijalne statistike: Anketa o radnoj snazi, 2021. godina, Sarajevo: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, dostupno na <https://bhas.gov.ba/Calendar/Category/13> (dana 22. 3. 2022. godine)

1417	852	738	114	565
		Ženski		
1487	553	441	112	934

Iz predmetnog pregleda moguće je utvrditi podatke o spolnoj strukturi radno sposobnog stanovništva u vezi s podacima o (ne)zaposlenosti.

Prema saopćenju o odnosu zaposlenih i nezaposlenih Federalnog zavoda za statistiku od 16. marta 2022. godine koji tretira podatke za januar 2022. godine, stanje u različitim opcijama zaposlenja je sljedeće:

U januaru 2022. godine ukupan broj zaposlenih u Federaciji BiH je 530.498. U odnosu na prethodni mjesec broj zaposlenih se smanjio za 0,5% a broj zaposlenih žena za 0,3%. Broj zaposlenih u pravnim osobama u odnosu na prethodni mjesec se smanjio za 0,4% a broj zaposlenih žena za 0,2%. Broj zaposlenih u obrtu i srodnim djelatnostima u odnosu na prethodni mjesec se smanjio za 1,4% a broj zaposlenih žena za 1,4%. Broj nezaposlenih u januaru 2022. godine u odnosu na prethodni mjesec se povećao za 0,2% a broj nezaposlenih žena za 0,1%. Stopa registrirane nezaposlenosti u januaru 2022. godine iznosila je 36,1% a za žene 43,6%.²

² Mujesira Salihagić, Mugdim Hadžalić (2022), Saopćenje: Prosječna mjesečna isplaćena neto i bruto plaća zaposlenih po područjima KD BiH 2010, januar 2022., Sarajevo: Federalni zavod za statistiku FBiH, dostupno na <http://fzs.ba/index.php/publikacije/saopcenjapriopcenja/trziste-rada-zaposlenost-nezaposlenost-i-place-2/> (dana 22. 3. 2022. godine)

Aktivno stanovništvo (zaposleni + nezaposleni) u Federaciji BiH
po spolu

	XII 2021.		I 2022.	
	Ukupno	Žene	Ukupno	Žene
Aktivno stanovništvo (zaposleni + nezaposleni)	832977	404188	830753	403610
Ukupno zaposleni	533260	228322	530498	227611
Zaposleni u pravnim osobama	474793	203494	472874	203139
Zaposleni u obrtu i srodnim djelatnostima	58467	24828	57624	24472
Nezaposleni	299717	175866	300255	175999
Stopa registrirane nezaposlenosti	36,0	43,5	36,1	43,6

Prema posljednjem izvještaju Republičkog zavoda za statistiku za statističku oblast rada (plaće i zaposlenost) iz 2021. godine³, učešće žena i muškaraca na tržištu rada je sljedeće:

	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
UKUPNO	253305	260608	266309	272366	274227
Muškarci	141454	144968	147106	149449	149593
Žene	111851	115640	119203	122917	124634

Prema posljednjem Biltenu statističkih podataka Brčko distrikta BiH za 2020. godinu (uz napomenu da isti još uvijek nije objavljen za 2021. godinu), odnos žena i muškaraca kod nezaposlenosti je sljedeći:⁴

2020. godina	Ukupno	Žene
Januar	6.910	4.031
Februar	6.723	3.916

³ Biljana Glušac (2021), Statistički bilten: Plate, zaposlenost i nezaposlenost, Banja Luka: Republički zavod za statistiku Republike Srpske, dostupno na https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/rad/BiltenStatistike_Plata_Zaposlenosti_i_Nezaposlenosti_2021_WEB.pdf (dana 22. 3. 2022. godine)

⁴ Azur Đapo (2021), Bilten: Statističko podaci Brčko distrikta BiH, Brčko: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Podružnica Brčko, dostupno na https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Bilteni/2021/BRC_00_2021_B1_0_BS.pdf (dana 22. 3. 2022. godine)

Mart	6.649	3.886
April	6.785	3.960
Maj	6.847	4.001
Juni	6.988	4.071
Juli	7.122	4.154
August	7.024	4.113
Septembar	7.089	4.154
Oktobar	7.066	4.117
Novembar	7.041	4.077
Decembar	7.219	4.190

Sfera obrazovanja

Statistički podaci u sferi obrazovanja za potrebe ovog izvještaja tretiraju visoko i srednje obrazovanje koja nisu obavezni nivoi obrazovanja.

„U školskoj 2020/2021. godini na prvi ciklus studija visokog obrazovanja, uključujući i integrisane studije, u zimski semestar upisano je 78 343 studenata, od toga je 68 344 studenata upisano na sve godine studija, a 9 999 su apsolventi.

U 2020. godini diplomiralo je/završilo studije je 13 291 studenta, što je za 6,3% manje u odnosu na školsku 2019. godinu. Od ukupnog broja diplomiranih/završenih studenata 59,9% su studentice.

STUDENTI (godina 2020/2021.)			
	Svega	Muški	Ženski
	68.344	27.975	40.369

U školskoj 2020/2021. godini na visokoškolskim ustanovama zaposleno je 9 581 nastavnik i saradnik, od čega su 47% žene. Izraženo ekvivalentom pune zaposlenosti, ukupan broj nastavnika i saradnika je 6 900.⁵

Odnos upisanih učenica_ka i onih koji_e su završili_e srednju školu prema posljednjem saopćenju Federalnog zavoda za statistiku⁶ je sljedeći:

⁵ Gorana Knežević i Vedrana Đerić (2021), Saopćenje: Demografija i socijalne statistike, Sarajevo: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, dostupno na https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopstenja/2021/EDU_05_2020_Y2_2_B_S.pdf (dana 22. 3. 2022. godine)

⁶ Elvin Šetkić (2021), Saopćenje: Srednje obrazovanje u Federaciji Bosne i Hercegovine 2021, Sarajevo: Federalni zavod za statistiku, dostupno na <http://fzs.ba/index.php/publikacije/saopcenjapriopcenja/obrazovanje/> (dana 22. 3. 2022. godine)

	2021/ 2022. Školska godi- na						2020/ 2021. školska godina	
			Učenici		Nast- avno oso- blje		Završili školu	
	Škole	Odje- ljenja	Svega	Učenice	Svega	Žene	Svega	Učen- ice
FBiH	214	3639	70094	35032	8567	5353	18965	9279
UKU- PNO 1+2+ 3+4	198	3513	67791	33791	8295	5209	18345	8962
1. Gim- naz- ije	-	649	15547	10155	-	-	4364	2813
2. Teh- ničke i sro- dne škole	-	1820	37214	18969	-	-	9342	4758

3. Stručne škole	-	760	14091	4035	-	-	4470	1280
4. Umjetničke škole	-	84	939	612	-	-	169	111
Vjerske škole	6	85	2108	1165	198	93	545	296
Šk. za uč. sa smještajem u razvoju	10	41	195	76	74	51	75	21

Za nivo srednjeg obrazovanja, prema posljednjem biltenu Republičkog zavoda za statistiku, omjer upisanih i diplomiranih žena i muškaraca je sljedeći:⁷

⁷ Milka Lončar Antić (2021), Statistički bilten: Srednje obrazovanje 2020/2021, Banja Luka: Republički zavod za statistiku, dostupno na https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/obrazovanje/srednje_obrazovanje/Bilten_Srednje_Obrazovanje_2020_2021_WEB.pdf (dana 22. 3. 2022. godine)

Upisani	UKUPNO		RAZRED		
2020/2021.		I	II	III	IV
SVEGA	46	23	13	7	3
ŽENSKI	7	2	3	-	2

Diplomirani po polju obrazovanja	UKU- PNO			U privat- nim ustano- vama		
	Svega	Mu- ški	Žen- ski	Svega	Muški	Ženski
UKUPNO	9888	5116	4772	212	106	106
Srednje obrazovanje/opći program	2120	819	1301	64	25	39
Umjetnosti i humanističke nauke	128	55	73	11	11	-

Društvene nauke, novinarstvo i informacije	810	264	546	13	9	4
Poslovanje, administracija i pravo	666	217	449	11	8	3
Prirodne nauke, matematika i pravo	-	-	-	-	-	-
Informacione i komunikacione tehnologije	-	-	-	-	-	-
Inženjerstvo, proizvodnja i građevinarstvo	3117	2523	594	8	7	1
Poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo i veterinarstvo	542	335	207	-	-	-
Zdravlje i socijalna zaštita	1101	258	843	105	46	59
Usluge	1404	645	759	-	-	-

Iz naprijed prikazanih podataka, nesporno je moguće utvrditi da približno jednak broj žena i muškaraca upisuje visokoškolske ustanove i ustanove za srednje obrazovanje, te je u pojedinim segmentima broj upisanih i diplomiranih žena i veći u odnosu na broj muškaraca koji upisuju i završavaju započeto obrazovanje. Međutim, primjetno je da se žene pretežno obrazuju u sferama koje u našim društvenim okolnostima predstavljaju „ženska“ zanimanja: npr. zdravlje i socijalna zaštita, pravo, administracija i poslovanje, društvene nauke, dok je, s druge strane, očit značajan jaz kod zanimanja koja se odnose na tipiče „muške“ poslove kao što su inženjerstvo, proizvodnja i građevinarstvo. Iz dostupnih podataka, moguće je utvrditi da su odnosi muškaraca i žena u određenim zanimanjima 1:1 ili 1:2 u korist žena, dok je u slučaju inženjerstva, proizvodnje i građevinarstva odnos 1:5 (za visoko obrazovanje) te 1:3 (za npr. srednje stručne škole) u korist muškaraca.

Usklađivanje privatnog i poslovnog života

Porodiljsko odsustvo, porodiljske naknade

Porodiljsko odsustvo i porodiljske naknade nisu regulirane na ujednačen način u Bosni i Hercegovini, stoga su označena pitanja regulirana setom pozitivno-pravnih propisa kako slijedi:

U Federaciji BiH

Zakon o radu FBiH („Službene novine FBiH“, br. 26/2016, 89/2018, 23/2020 – odluka US, 49/2021 – dr. zakon i 103/2021 – dr. zakon)

Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom („Službene novine FBiH“, br. 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09)

Veoma je bitno napomenuti da je iznos naknada plaće, odnosno materinskog dodatka reguliran kantonalnim propisima unutar

FBiH pa se žene na teritoriji FBiH susreću s nejednakim tretmanom zavisno od kantona u kojem imaju prijavljeno prebivalište. U pojedinim kantonima ovo pitanje regulirano je zakonima o socijalnoj zaštiti (Unsko-sanski kanton, Srednjobosanski kanton, Tuzlanski kanton, Kanton Sarajevo, Županija Posavska, Bosansko-podrinjski kanton, Zeničko-dobojski kanton, Županija Zapadnohercegovačka – djelimično za majke u radnom odnosu, dok je u dijelu naknada nezaposlenim majkama pitanje regulirano podzakonskim aktom – odlukom), u Hercegovačko-neretvanskom kantonu radi se o Zakonu o zaštiti porodica s djecom, a u Županiji Posavskoj pitanje je regulirano kroz Zakon o porodičnim naknadama zaposlenim majkama i Odlukom o porodičnim naknadama nezaposlenim majkama.

U Republici Srpskoj

Zakon o radu („Službeni glasnik RS“, br. 1/2016, 66/2018, 91/2021 – odluka US i 119/2021)

Zakon o zdravstvenom osiguranju („Službeni glasnik RS“, br. 18/99, 51/01, 70/01, 51/03, 57/03, 17/08, 01/09, 106/09, 110/16, 94/19). Uredba sa zakonskom snagom o dopuni Zakona o zdravstvenom osiguranju („Službeni glasnik RS“, br. 44/20)

Zakon o zdravstvenoj zaštiti („Službeni glasnik RS“, br. 106/09, 44/15)

Zakon o dječijoj zaštiti („Službeni glasnik RS“, br. 114/2017, 122/2018, 107/2019 i 119/2021)

U Brčko distriktu BiH

Zakon o radu („Službeni glasnik BD BiH“, br. 34/2019, 2/2021 i 6/2021)

Zakon o dječjoj zaštiti Brčko distrikta BiH („Službeni glasnik BD BiH“, br. 18/2020 – prečišćen tekst, 29/2020, 41/2020 i 13/2021)

Bitno je istaći da su prava žena u pogledu porodijskog odsustva i s tim u vezi prava na plaću/naknadu plaće veoma različito regulirana predmetnim propisima.

Imajući u vidu da se posljednjim izmjenama Zakona o radu iz 2021. godine nije interveniralo u relevantne norme koje tretiraju položaj žena u pogledu porodijskog odsustva, stanje u odnosu na prošli izvještaj ostalo je nepromijenjeno. Međutim, izmjene propisa iz oblasti socijalne zaštite, konkretno porodijskih naknada, a koje su, kako je to već objašnjeno, neujednačene za teritoriju Bosne i Hercegovine, zahtijevale su sačinjavanje posebnog pregleda prava žena na svim teritorijama u Bosni i Hercegovini u skladu s nivoom regulacije.

NIVO		NAKNADA PLAĆE	MATERINSKI DODATAK
FBIH			
	KANTON SARAJEVO	Naknada plaće ženi majci, koja najmanje 12 mjeseci prije odlaska na porodijsko odsustvo ima zaključen ugovor o radu ili rješenje o zasnivanju radnog odnosa i prijavu na obavezno osiguranje po osnovu radnog odnosa, utvrđuje se u iznosu 60% prosječne plaće, s tim da taj iznos ne	Novčanu pomoć žena majka ostvaruje u iznosu 30% od prosječne plaće. ¹⁰

¹⁰ Ibid.

		može biti manji od najniže plaće u Federaciji BiH. Naknada plaće ⁸ ženi majci, koja manje od 12 mjeseci prije odlaska na porodijsko odsustvo ima zaključen ugovor o radu ili rješenje o zasnivanju radnog odnosa i prijavu na obavezno osiguranje po osnovu radnog odnosa, utvrđuje se u iznosu 30% prosječne plaće. ⁹	
	UNSKO-SANSKI KANTON	Naknada umjesto plaće ženi majci iz čl. 107. ovog zakona utvrđuje se u iznosu od 50% njene prosječne plaće ostvarene u periodu od šest mjeseci prije porođaja, valorizirane po osnovu rasta plaća na području Kantona u tom periodu.	Iznos novčane pomoći iz člana I ove odluke utvrđuje se u visini od 100,00 KM mjesečno.

⁸ Posebna napomena: Uz izmjene člana 148. stav 2. Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom koji sada glasi: „Izuzetno od čl. 149., 153. i 157. ovog zakona, ukoliko je u tekućoj godini prosječna plaća utvrđena u skladu sa članom 13. st. (1), (2) i (3) ovog zakona manja od prosječne plaće u Federaciji Bosne i Hercegovine, iznos novčane naknade plaće ženi - majci u radnom odnosu i novčane pomoći nakon porođaja ženi - majci koja nije u radnom odnosu, ne može biti manji od prosječne plaće u Federaciji Bosne i Hercegovine za prethodnu godinu.“

⁹ Pogledati referencu 8.

		Iznos naknade iz prethodnog stava utvrđuje se u postupku za svaku ženu majku posebno, s tim da taj iznos ne može biti manji od 50% prosječne mjesečne plaće ostvarene na području Kantona u prethodnoj godini i objavljene od nadležnog organa. Ukoliko žena majka u periodu od 6 mjeseci prije porođaja nije primala plaću iz razloga zbog kojih nije kriva (nelikvidnost firme i sl.), naknada umjesto plaće ženi majci utvrđuje se u iznosu iz prethodnog stava.	
	SREDNJO-BOSANSKI KANTON	Naknada umjesto plaće utvrđuje se u procentu u kojem poslodavac redovno uplaćuje doprinose za penzijsko i invalidsko osiguranje te zdravstveno osiguranje porodilje, s	Novčana pomoć za vrijeme porođaja žene majke koja nije u radnom odnosu ostvaruje se kao jednokratna novčana pomoć u

		tim da ne može biti veća od 50% od iznosa ostvarene plaće za period od šest mjeseci prije porođaja, valorizirane na osnovu rasta plaća u tom periodu na području Kantona.	iznosu od 35% prosječne mjesečne neto plaće ostvarene u prethodnoj godini u Kantonu.
	ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON	Naknada se utvrđuje u procentu od 80% od njene plaće ostvarene u periodu od 6 mjeseci prije porođaja, valorizirane po osnovu rasta plaća na području Kantona u tom periodu. Iznos naknade utvrđuje se u postupku za svaku ženu majku posebno, s tim da taj iznos ne može biti manji od 60% od prosječne plaće u Kantonu ostvarene u prethodnoj godini.	Novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene majke koja nije u radnom odnosu ostvaruje se u visini od 25% od prosječne plaće u Kantonu ostvarene u prethodnoj godini.
	BOSANSKO-PODRINJSKI KANTON	Naknada iz prethodnog člana utvrđuje se u procentu od 80% od njene plaće ostvarene u	Novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene

		periodu od 6 mjeseci prije porođaja, valorizirane po osnovu rasta plaća na području Kantona u tom periodu. Naknada umjesto plaće ženi majci ne može biti veća od dvije prosječne isplaćene neto plaće u Kantonu ostvarene u prethodnoj godini. Ženi majci, koja manje od 6 mjeseci prije odlaska na porođajsko odsustvo ima zaključen ugovor o radu ili rješenje o zasnivanju radnog odnosa, naknada umjesto plaće utvrđuje se u iznosu 60% od prosječne plaće u Kantonu.	majke koja nije u radnom odnosu ostvaruje se u visini od 25% od prosječne plaće u Kantonu ostvarene u prethodnoj godini.
	KANTON 10	Naknada umjesto plaće utvrđuje se u 100% iznosu od ostvarene osnovne plaće, ostvarene za redovan rad i uvećane za minuli rad (bez prekovremenog rada i ostalih dodataka na	Pravo na novčanu naknadu korisnica prava ostvaruje od dana rođenja djeteta do navršene godine dana starosti djeteta.

		plaću), a koju je žena majka ostvarila u mjesecu koji je prethodio odlasku na porodiljsko odsustvo. Utvrđena naknada plaće iz stava 1. ove tačke ne može biti veća od prosječne plaće na području Federacije BiH prema posljednjim objavljenim podacima Zavoda za statistiku Federacije BiH u mjesecu koji prethodi korištenju porodiljskog odsustva, odnosno ne može biti manja od najniže zagarantirane neto plaće na području Federacije BiH.	Visina novčane naknade je 100 KM mjesečno po rođenom djetetu.
	HERCEGO-VAČKO-NERETVA-NSKI KANTON	Osnovica za utvrđivanje visine naknade umjesto plaće je prosječna plaća žene majke ostvarena u periodu od 6 mjeseci prije početka korištenja porodiljskog odsustva.	Novčanu pomoć ženi majci koja nije u radnom odnosu, a zbog porođaja i njege djeteta, ostvaruje majka koja se neposredno brine o djetetu, pod uvjetom da

		Naknada umjesto plaće utvrđuje se u 100% iznosu od ostvarene osnovne plaće, ostvarene za redovan rad i uvećane za minuli rad (bez prekovremenog rada i ostalih dodataka na plaću), koju je žena majka ostvarila u mjesecu koji je prethodio odlasku na porodijsko odsustvo. Naknada umjesto plaće ne može biti veća od visine prosječne plaće isplaćene u Federaciji u prethodnoj godini.	ukupan prihod po članu domaćinstva ne prelazi iznos od 15% prosječne plaće. Novčana pomoć ženi majci koja nije u radnom odnosu utvrđuje se u iznosu 40% od prosječne plaće ostvarene u prethodnoj godini u Federaciji BiH.
	ŽUPANIJA ZAPADNO HERCEGOVAČKA	70% prosječne plaće porodilje ostvarene u proteklih 9 mjeseci, minimalan iznos nije definisan, a maksimalan je prosječna plaća u FBiH u proteklom mjesecu.	Ženi majci koja nije u radnom odnosu pripada novčana podrška u trajanju od šest mjeseci, računajući od dana poroda, u mjesečnom iznosu od 250 KM.

	TUZLAN-SKI KANTON	Naknada plaće utvrđuje se u iznosu od 90% ostvarene prosječne plaće korisnice u periodu od šest mjeseci prije stupanja na porodiljsko odsustvo, ili u iznosu od 55% prosječne plaće ostvarene u istom periodu, ako je to za korisnicu povoljnije, s tim što naknada plaće ne može biti veća od prosječne plaće.	Novčana pomoć utvrđuje se u mjesečnom iznosu od 15% prosječne plaće.
	ŽUPANIJA POSAVSKA	Naknada plaće ženi majci, u skladu s ovim Zakonom, isplaćuje se dvanaest (12) mjeseci u visini 80% prosječne neto plaće na koju je osoba bila prijavljena na obavezno zdravstveno osiguranje kod Zavoda zdravstvenog osiguranja Županije Posavske i na koju su uredno plaćeni svi pripadajući porezi i doprinosi, u posljednjih šest (6) mjeseci koji su prethodili odlasku na	Porodiljska naknada isplaćuje se mjesečno u iznosu od 300,00 KM za svako novorođeno dijete.

		porodiljsko odsustvo, sukladno propisima o radu. Utvrđena naknada plaće iz stava 1. ovog člana ne može biti veća od 80% prosječne neto plaće na području Federacije BiH iz prethodne godine, odnosno ne može biti manja od najniže neto plaće na području Federacije BiH iz prethodne godine na koju se obračunavaju i plaćaju porezi i doprinosi po osnovu radnog odnosa.	
RS		Za vrijeme korištenja porodiljskog odsustva žena ima pravo na naknadu plaće u visini prosječne plaće koju je ostvarila u toku posljednjih 12 mjeseci prije početka porodiljskog odsustva.	Materinski dodatak priznaje se u novčanom iznosu od 405 KM.
BD BIH		Za vrijeme korištenja porodiljskog odsustva, žena ima pravo na naknadu plaće na teret	Materinski dodatak se isplaćuje u trajanju od

		budžeta Distrikta, u visini prosječne plaće koju je ostvarila u toku posljednjih dvanaest (12) mjeseci prije početka porodijskog odsustva.	dvanaest (12) mjeseci za svako novorođeno dijete u porodici, a za blizance u trajanju od osamnaest (18) mjeseci i iznosi 50% od prosječne mjesečne neto plaće u Distriktu, utvrđene prema posljednjem objavljenom podatku od Direkcije za finansije Brčko distrikta BiH.
--	--	--	--

Osvrt na relevantna istraživanja u oblasti rada, diskriminacije, neplaćenog kućnog rada i ekonomije brige

Prema izvještaju Misije OSCE-a – Diskriminacija u Bosni i Hercegovini: percepcije, stavovi i iskustva javnosti, 51% muškaraca i 65,9% žena smatra da je diskriminacija žena rasprostranjena pojava (veoma/donekle), dok se prema istom izvještaju 25,3% ispitanika_ca izjasnilo da je u posljednjih 12 mjeseci svjedočilo nepravdom različitom postupanju ili uznemiravanju na osnovu spola – 22,9% muškaraca i 27,8% žena. Pri tome, značajno je istaći da su ispitanici_e ocijenili_e oblasti u

vezi sa zapošljavanjem kao one s najvećim stepenom diskriminacije.¹¹

U pogledu kućnog rada i raspodjele kućnih poslova, Centar za ženske studije Beograd objavio je istraživanje: Vratiti svoje vr(ij)eme: Istraživanje o raspod(j)eli kućnog rada među milenijalkama i zedovkama iz kojeg je moguće utvrditi da, iako svijest u Bosni i Hercegovini jeste usmjerena na pravednu podjelu poslova, u praksi je ipak izražena nejednakost u raspodjeli istih:

„I žene i muškarci, prema nalazima European Value Survey za Bosnu i Hercegovinu, pravednoj podjeli rada u kući pridaju dosta veliki značaj (Kolenović Đapo i Brkić Šmigoc 2020, 11–17). U stavovima izražena važnost jednakosti raspodjele, u stvarnosti, o kojoj saznajemo ponešto iz istraživanja Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, autorki Snježane Hasanagić i Maje Papović, izgleda drugačije. U evaluaciji podjele vremena na poslove čišćenja kupatila i toaleta, peglanja, poslove vezane za pranje veša, mijenjanje posteljine, pranje i brisanje podova, prašine, suđa, usisavanje, pospremanje kreveta, kuhanje, brigu za biljke, pospremanje, logistiku prehrane, nabavke itd. – ono što istraživanje naziva *rutinski poslovi* – nejednakost je dramatična.“¹²

Iz već spomenutog istraživanja: Uticaj rodne podjele porodičnih i kućanskih poslova na profesionalni život zaposlenih žena u Bosni i Hercegovini moguće je utvrditi sljedeće pokazatelje: cca 94% slučajeva sve ili većinu rutinskih poslova obavljaju žene te je podjela ujednačena u samo 5,6% slučajeva; više od 45% žena troši više od 20 sati sedmično na rad u kući, dok 1/3 od tog procenta na rad u domaćinstvu troši više od 30 sati sedmično; na kućne poslove manje od deset sati sedmično utroši tek 21% žena, dok je to

¹¹ Diskriminacija u Bosni i Hercegovini: percepcije, stavovi i iskustva, dostupno na <https://www.osce.org/files/f/documents/d/c/448855.pdf> (dana 31. 3. 2022. godine)

¹² Končar, L., Cvetinčanin Knežević, H., Tim Crvene, „Vratiti svoje vr(ij)eme: Istraživanje o raspod(j)eli kućnog rada među milenijalkama i zedovkama“, Centar za ženske studije Beograd, str. 58. i 59.

standard za većinu muškaraca (83,4% u rutinske kućne poslove sedmično uloži ne više od 10 sati); briga o djeci je dominantno posao koji obavljaju žene i to 81% obavlja sav ili većinu ovog posla.¹³

Sarajevski otvoreni centar je od februara do aprila 2021. godine, uz pomoć agencije za ispitivanje javnog mnijenja, na odabranom uzorku od 1000 žena proveo **istraživanje o uticaju pandemije Covid-19 na svakodnevne okolnosti i obaveze**. Kreiran je anketni upitnik s pitanjima o karijernom napredovanju i usavršavanju žena, njihovom radnom okruženju te seksualnom uznemiravanju na radnom mjestu. Pitanja su se ticala tipa domaćinstva u kojem žive, njihove finansijske situacije, generalno stanja u domaćinstvu, raspodjele odgovornosti domaćinstva, slobodnog vremena, razonode, potrošnje domaćinstva, kao i iskustava rodno zasnovanog nasilja.¹⁴

Slučajevi diskriminacije prema podacima gender institucionalnih mehanizama

Za potrebe ovog izvještaja, obratili smo se gender centrima FBiH i RS koji u smislu odredbe člana 27. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH primaju i obrađuju molbe, žalbe i predstavke osoba i grupa osoba u kojima se ukazuje na povrede nekog prava iz Zakona, s upitom da li je tokom 2021. godine i u dosadašnjem toku 2022. godine bilo prijavljenih žalbi/slučajeva diskriminacije na osnovu spola.

¹³ Snježana Hasanagić i Maja Papović (2020), Uticaj rodne podjele porodičnih i kućanskih poslova na profesionalni život zaposlenih žena u Bosni i Hercegovini, Sarajevo: Agencija za ravnopravnost spolova

¹⁴ Više o rezultatima istraživanja vidjeti u: Delila Hasanbegović i Amina Dizdar (2021), Narandžasti izvještaj 6: Izvještaj o stanju prava žena u Bosni i Hercegovini u 2020. godini. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, str. 12-16.

Prema informacijama Gender centra FBiH, nije zaprimljen ni jedan zahtjev/žalba u skladu s Jedinstvenim pravilima iz čl. 26. stav (1) Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH.

Gender centar RS dostavio je podatke o postupanju po zahtjevima (molbama, predstavkama i pritužbama), kao i po službenoj dužnosti u toku 2021. godine, kako slijedi:

- *U izvještajnom periodu primljena su dva zahtjeva za pokretanje postupka ispitivanja povreda Zakona o ravnopravnosti polova u BiH. U jednom slučaju stranka se žalila na nejednak tretman u političkom i javnom životu, a u drugom slučaju na nasilje u porodici. U oba slučaja stranke su pozvane da dostave dokaze za diskriminaciju za šta im je određen rok. Nakon proteka roka, u oba slučaja postupak je obustavljen, i to u jednom slučaju jer nije utvrđena diskriminacija, a u drugom jer stranka nije dostavila tražene dokaze.*
- *U izvještajnom periodu pravna pomoć strankama telefonskim putem je pružena u dva slučaja koji su se odnosili na nasilje u porodici. Strankama je pružena pravna pomoć i upućene su na subjekte zaštite. U jednom slučaju stranka je telefonskim putem tražila objašnjenje mandata i postupanja subjekata zaštite od nasilja, kao i Gender centra. Također, pravna pomoć pružena je u dva slučaja u prostorijama Gender centra. Stranke su, također, tražile pravnu pomoć o nadležnosti subjekata zaštite od nasilja u porodici i mandatu Gender centra.*

Smjernice za djelovanje

Djelovanje različitih državnih aktera na svim nivoima moguće je razvrstati u dva segmenta.

S jedne strane, neophodno je u obrazovni sistem ugraditi edukaciju i izučavanje rodne ravnopravnosti. Također, obrazovni sistem bi trebao biti usmjeren na omogućavanje ravnopravnosti žena i muškaraca prilikom odabira zanimanja i stručnog osposo-

bljavanja, te naročitu pažnju posvetiti stvaranju uvjeta za jednako uspješan završetak školovanja žena i muškaraca.

S druge strane, na svim nivoima vlasti neophodno je omogućiti jednakost i zaštitu prava žena u slučaju trudnoće i poroda, uzevši u obzir:

- a) veoma različit i nepovoljan status zaposlenih trudnica i porodilja u zavisnosti od teritorijalne pripadnosti;
- b) izuzetno nepovoljan status nezaposlenih trudnica i porodilja, kako u zavisnosti od teritorijalne pripadnosti tako i u odnosu na zaposlene trudnice i porodilje.

Dodatno djelovanje državnog aparata neophodno je:

- u polju obuhvatnih statističkih podataka na državnom nivou radi sumiranja prikupljenih podataka s nižih nivoa vlasti u sferi obrazovanja, rada i zaposlenosti te plaća žena i muškaraca;
- u promociji gender centara, njihove uloge i nadležnosti,
- u edukaciji javnosti o institucionalnim mehanizmima koji omogućavaju zaštitu prava žena, i
- u sveobuhvatnim analizama neplaćenog rada te učešću muškaraca i žena u neformalnoj ekonomiji.

SEKSUALNO I REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE

Normativno-pravni okvir

U Bosni i Hercegovini ne postoji jedinstven zakon, program ili strategija koja pokriva područje seksualnog i reproduktivnog zdravlja. Pitanja seksualnih i reproduktivnih prava na nivou entiteta, kantona i Brčko distrikta nisu uređena kao zasebna zakonodavna cjelina, odnosno sadržana su u zakonima donesenim u oblastima zdravstva, socijalne zaštite, porodičnih odnosa, krivičnog i prekršajnog zakonodavstva. Nakon prestanka važenja Strategije za unaprjeđenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava Federacije BiH, 2019. godine, nije usvojena nova. U Republici Srpskoj na snazi je Strategija za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja (2019-2029), a određeni su sljedeći ciljevi:

1. Planiranje porodice je dostupno svima i sve žene u generativnom periodu koje žele potomstvo imaju zdravu trudnoću, normalan porođaj i očuvano zdravlje nakon porođaja
2. Smanjeno opterećenje bolestima reproduktivnih organa: maligne bolesti, spolno prenosive bolesti, razvojne anomalije reproduktivnih organa
3. Ravnopravnost i informisanost građana u vezi sa seksualnim i reproduktivnim zdravljem i zaštita u svim okolnostima.

O važećim pravnim propisima relevantnim za pojedine oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja bit će riječi kroz pasuse u kojima se spomenute teme obrađuju.

Pristup uslugama iz oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja

Ograničen pristup zdravstvenim uslugama, čiji vrhunac je bio za vrijeme pojave epidemije COVID-19 na teritoriji BiH (mart 2020.

godine), nastavljen je i tokom 2021. godine. Došlo je do ograničenja u pristupu redovnim zdravstvenim uslugama, jer je prioritet uglavnom bio na prilagođavanju koronavirusu i pružanju zdravstvene zaštite COVID-19 pozitivnim pacijentima_cama. Tokom 2021. godine situacija s koronavirusom je imala intenzivnije i manje intenzivne periode te se u skladu s tim odvijala i situacija pristupa uslugama iz oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja.¹⁵

Dostupnost kontracepcije i pravo na pobačaj

Kontracepcija

Uvrštavanje kontraceptivnih sredstava na pozitivne liste lijekova u Bosni i Hercegovini odvija se i dalje sporo i neefikasno. Nijedan kanton u Federaciji BiH ne pokriva troškove refundacije oralnih kontraceptiva koji se nalaze na B listi lijekova obaveznog zdravstvenog osiguranja Federacije BiH – ne mogu se finansirati sredstvima obaveznog zdravstvenog osiguranja.¹⁶ Kontraceptivna sredstva u BiH mogu se naći na esencijalnim listama lijekova jedino u Republici Srpskoj i u Kantonu 10, dok u ostalim dijelovima zemlje korisnici moraju platiti punu cijenu za sve kontraceptive. U Republici Srpskoj, Fond zdravstvenog osiguranja može u potpunosti ili dijelom finansirati kontraceptive s esencijalne liste, dok u slučaju Kantona 10, Zavod zdravstvenog osiguranja izdvaja 50% sredstava za navedeni lijek.¹⁷

¹⁵ Za konkretne izazove u sferi pristupa zdravstvenim uslugama pogledajte prošlogodišnji Narandžasti izvještaj, dostupan ovdje: <https://soc.ba/narandzasti-izvjestaj-6-izvjestaj-o-stanju-ljudskih-prava-zena-u-bih-u-2020-godini/>

¹⁶ U Federaciji BiH dostupan je oralni kontraceptiv ATC:G03AA12, generičkog naziva drospirenon + etinilestradiol, u obliku film tableta.

¹⁷ Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine (2021). Ljudska prava u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja u Bosni i Hercegovini (Završni izvještaj). Ibid. str. 10. i 11.

U BiH nema sistemske edukacije o metodama kontracepcije, veoma su niski nivoi informisanosti, savjetovanja i dostupnosti sredstava/metoda kontracepcije.¹⁸

Pobačaj

Pobačaji se u zdravstvenim ustanovama u BiH obavljaju iz medicinskih razloga, kao i na zahtjev pacijentice, i to medikamentozni i hirurški abortus, a prema važećim entitetskim zakonima o uvjetima i postupku za prekid trudnoće. Usluga prekida trudnoće zbog **medicinske indikacije** jeste pokrivena sredstvima obaveznog zdravstvenog osiguranja, dok **pobačaj na zahtjev pacijentice** (tzv. **namjerni prekid trudnoće**) plaća sama pacijentica (u privatnim zdravstvenim ustanovama sve vidove pobačaja plaćaju pacijentice). U zavisnosti od toga da li se pobačaj obavlja u općoj ili lokalnoj anesteziji, cijene se kreću od 117 KM do 180 KM u Federaciji BiH prema važećem cjenovniku Federalnog zavoda zdravstvenog osiguranja i reosiguranja.¹⁹ Pored ovih ograničavajućih faktora, nizak je nivo dostupnosti informacija i psihološkog savjetovanja u postupku prekida trudnoće.²⁰

Liječenje neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom

Prema trenutno važećim propisima u Bosni i Hercegovini, postupak biomedicinski potpomognute oplodnje propisan je kao postupak liječenja koji je dostupan isključivo bračnim i vanbračnim partnerima. Navedeno ujedno znači da žene koje nisu u bračnoj/vanbračnoj zajednici nemaju zakonski osnov niti mogućnost biomedicinski potpomognute oplodnje.

¹⁸ Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine (2021). Ibid, str. 18.

¹⁹ U cjenovniku privatne Poliklinike Sara-Vita stoji da je cijena prekida trudnoće manualnom aspiracijom u lokalnoj anesteziji 250 KM, a cijena prekida trudnoće u općoj anesteziji (do 8. sedmice trudnoće) 400 KM. Prekid trudnoće abortivnom pilulom košta 200 KM, dok u sedacijskoj anesteziji košta 310 KM.

²⁰ Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine (2021). Ibid, str. 15. i 16.

Tokom 2021. i 2022. godine nije bilo izmjene propisa koji bi redefinisali biomedicinski potpomognutu oplodnju, međutim, inicijativa izvršne vlasti usmjerena je trenutno na ujednačavanje propisa koji predmetno pitanje tretiraju na kantonalnim nivoima vlasti u pogledu finansiranja.

Iz zvaničnog saopćenja Vlade FBiH, dana 17. marta 2022. godine Vlada Federacije BiH je utvrdila i Parlamentu FBiH na usvajanje po skraćenoj proceduri uputila Prijedlog zakona o izmjenama i dopuni Zakona o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom (BMPO). Predloženim pravnim rješenjima otklanjaju se problemi u tretiranju podnesenih zahtjeva parova kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja i različito tumačenje normi, a naročito različit obim planiranih sredstava, što bitno utiče na konačni iznos pokrića troškova za BMPO za pojedinačne slučajeve. Donošenjem Zakona o izmjenama i dopuni Zakona smanjit će se nejednakost u dostupnosti usluge biomedicinski potpomognute oplodnje po kantonima, odnosno ujednačit će se prava za sve parove kojima je ova usluga indicirana na području Federacije BiH. Novim modelom finansiranja prava i usluge BMPO u iznosu od 100% bit će finansirane iz budžeta Federacije BiH (umjesto iz sredstava doprinosa za zdravstveno osiguranje putem kantonalnih zavoda zdravstvenog osiguranja), za što će se izdvojiti 10 miliona KM godišnje.

Iako predložene izmjene predstavljaju napredak u odnosu na postojeće stanje, svakako je bitno istaći da veliki broj žena i dalje ostaje u nepovoljnom/nejednakom položaju u vezi s propisima koji tretiraju biomedicinski potpomognutu oplodnju zbog ograničavajućih uvjeta pristupa ovoj vrsti tretmana.

Prenatalna i postnatalna njega

U Bosni i Hercegovini žene se u periodu materinstva (trudnoća, porođaj i 42 dana nakon poroda) suočavaju s različitim problemima u oblasti zdravstva, socijalne zaštite i radnih odnosa. U BiH nedostaje sistemski i sveobuhvatan pristup planiranju porodice.

Tokom 2022. godine građani_ke i udruženja pokrenuli su inicijative za nabavku opreme za novorođenčad i higijenskih paketa za porodilje, jer je na kliničkim centrima i u bolnicama uočen nedostatak sredstava postnatalne njege, što je veliki problem širom BiH.²¹ Također, pokrenute su kampanje pod nazivom „Siguran porođaj je političko pitanje“ tokom kojih su podijeljena zabrinjavajuća iskustva žena s porođaja i tretmana trudnica i porodilja, iz kojih je vidljivo da se s njima postupa na ponižavajuće i nehumane načine, da se za zdravstvene usluge traži mito i slično.²²

Dostupnost HPV vakcina

Testiranje na HPV se obavlja u zdravstvenim ustanovama, dok vakcinisanje protiv HPV-a nije dostupno u BiH, jer vakcina nije registrirana u BiH. Prema informacijama Federalnog ministarstva zdravstva, HPV vakcina trenutno nije dostupna u okviru Programa obaveznih imunizacija u Federaciji BiH. Međutim, Stručno savjetodavno tijelo za imunizaciju Federalnog ministarstva zdravstva je ukazalo na potrebu uvođenja HPV vakcine za dječake i djevojčice, te činjenicu da su neke od zemalja u regionu omogućile cijepljenje HPV vakcinom.

Program uvođenja HPV vakcine u kalendar vakcinacije za Kanton Sarajevo je završen, u organizaciji UNFPA, a izradili su ga ljekari iz Zavoda za javno zdravstvo KS i Zavoda za zaštitu žena i materinstva KS. Prijedlog programa je usvojen i upućen kantonalnom

²¹ Više informacija o akciji u organizaciji Udruženja građana Oštra Nula: <https://www.facebook.com/Ostra0/posts/5224053577659135>

²² Više o iskustvima iz porodilišta u BiH: <https://www.facebook.com/Ostra0/posts/5239700039427822>

ministru i Skupštini KS da raspravljaju o nabavci dvovalentnih i četverovalentnih vakcina (Cervarix i Gardasil 4). Međutim, ostaje pitanje zašto raditi vakcinaciju lošijom vakcinom ako postoji mogućnost nabavke vakcine koja pruža zaštitu od devet tipova virusa (Gardasil 9). Problem je što je vakcina prilično skupa za slabije finansirane zdravstvene sisteme poput onih u BiH.

Međutim, u izvještajnom periodu je bilo određenih pomaka na planu uvođenja HPV vakcinacije. Ministarstvo zdrastva KS planira 2022. godine pokrenuti pilot-vakcinaciju protiv HPV virusa za djecu uzrasta od 11 godina, za šta su obezbijedena budžetska sredstva. Pored ovoga, planiraju se i druge aktivnosti: podizanje svijesti o prisustvu HPV infekcije, provođenje kontinuirane edukacije roditelja i djece o HPV vakcini i osiguravanju prava na besplatno i dobrovoljno vakcinisanje, uvođenje HPV vakcinacije za djecu školskog uzrasta u program vakcinacije itd. U julu 2021. godine Skupština Tuzlanskog kantona je usvojila inicijativu da se u kalendar imunizacije uključi dobrovoljno vakcinisanje djevojčica protiv HPV-a. Radi se na uvrštavanju ove inicijative na dnevni red Parlamenta Federacije BiH. U Institutu za zdravlje i sigurnost hrane Zenica prihvatili su inicijativu zastupnice u Skupštini Zeničko-dobojskog kantona te je najavljena izrada prijedloga o uvođenju HPV vakcinacije koji treba biti upućen Ministarstvu zdrastva ZDK. Institut za zdravlje će također pokrenuti edukaciju zdravstvenih radnika o kampanji podizanja svijesti o važnosti prevencije i same vakcine. Republika Srpska je također kroz novi Nacrt zakona o zaštiti od zaraznih bolesti predvidjela nabavku HPV vakcina i preporučenu vakcinaciju za djevojčice od 14 godina.

- Nadležne institucije u oblasti zdravstva trebaju redovno prikupljati, analizirati i objavljivati podatke razvrstane po spolu – o učešću, pristupu i korištenju zdravstvenih usluga u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja.
- Zdravstvene ustanove trebaju obezbijediti adekvatan pristup zdravstvenim uslugama za žene s invaliditetom, posebno u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, u pogledu prilagođenosti medicinske opreme, unutrašnjeg prostora, pristupačnosti informacija za osobe s oštećenjem vida/sl-uha, kao i obučenosti medicinskog osoblja da adekvatno pruži pomoć osobama s invaliditetom (mogućnost znakov-nih tumača, uputstava za slijepe osobe, adekvatna fizička pristupačnost zgradama, krevetima, ginekološkim stolovima, toaletima i sl.).
- Uvrstiti kontraceptivna sredstva na esencijalne liste lijek-ova svih administrativno-političkih jedinica u BiH, pose-bno svih kantona u FBiH, te proširiti ponudu kontra-ceptivnih sredstava na tržištu BiH.
- Planirati i provoditi edukacije o modernim metodama kontracepcije u okviru zdravstvenih ustanova svih nivoa zdravstvene zaštite, te unutar i izvan formalnog obrazova-nja korištenjem resursa nevladinih organizacija i profesio-nalnih udruženja zdravstvenih radnika u oblasti seksual-nog i reproduktivnog zdravlja.
- Implementacija entitetskih zakona o uvjetima i proceduri prekida trudnoće mora biti adekvatnija, u smislu da se ovo pravo ostvaruje na teritoriji cijele zemlje pod jednakim uvjetima, da je jednako dostupno i sigurno za sve žene, uz jasno propisane procedure i mogućnosti žene da odlučuje o vlastitom tijelu, zdravlju i životu.

- Omogućiti da usluge namjernog prekida trudnoće budu pokrivene obaveznim zdravstvenim osiguranjem, kao što je i medicinski indicirani prekid trudnoće.
- Omogućiti jednak i pravovremen pristup uslugama prevencije i liječenja raka grlića materice, uključujući dostupnost programa HPV vakcinacije pod jednakim uvjetima i na cijeloj teritoriji BiH (uvrstiti HPV vakcinu u programe obavezne imunizacije u BiH).
- Provoditi obuke o ravnopravnosti spolova i pravima pacijenata za zdravstvene radnike, kako bi se osiguralo pružanje zdravstvenih usluga kojima se uzimaju u obzir različite potrebe i interesi žena i muškaraca.

POLITIČKI ŽIVOT I ODLUČIVANJE

Normativno-pravni okvir

Zakon o ravnopravnosti spolova BiH još uvijek nije implementiran u dijelu koji se odnosi na ravnopravnu zastupljenost oba spola u političkom životu i na pozicijama odlučivanja. Nije implementirana ni **CEDAW** preporuka za izmjenu Izbornog zakona BiH na način da se kvota za kandidatkinje na izbornim listama poveća s 40% na 50%, kao i da se u Zakon o Vijeću ministara BiH uvede minimalna kvota od 40%. Zastupnice u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH Mirjana Marinković-Lepić i Aida Baručija podnijele su inicijativu za izmjenu Zakona o Vijeću ministara BiH kojom bi se uvela kvota od 40% i osigurala ravnopravna zastupljenost oba spola u Vijeću ministara i onemogućilo njegovo formiranje ukoliko nije ispoštovana ravnopravnost spolova. Inicijativa je usvojena na Predstavničkom domu, ali na Domu naroda nije, te ide na drugi krug glasanja.

Zastupljenost u organima vlasti i na mjestima odlučivanja

Opći izbori 2018. godine održani su u skladu s novim rješenjima, koja su pokazala relativan uspjeh, jer je došlo do rasta broja izabраниh žena na kantonalnom nivou. On je iznosio 32,18% i prvi put se približio zakonskoj kvoti od 40%. S druge strane, broj izabраниh žena na državnom i entitetskom nivou ne može se smatrati zadovoljavajućim: u Parlamentarnu skupštinu BiH izabrano je 16,6% žena, u Parlament Federacije BiH 26,3%, a u Narodnu skupštinu RS 18%. Kada govorimo o ukupnom broju izabраниh kandidatkinja, on je iznosio 27,41%, što predstavlja veliki iskorak u odnosu na izbore 2010. i 2014. godine. Postignuta zastupljenost žena u zakonodavnim tijelima u BiH bila je iznad

svjetskog prosjeka od 24%, a skoro izjednačena s evropskim prosjekom koji je iznosio 27,6%.²³

„Vlada FBiH čini šesnaest ministarstava, dok se na funkciji ministrica nalaze tri žene i to Ministarstva kulture i sporta, Ministarstva okoliša i turizma te Ministarstva finansija.

Kada je riječ o kantonalnom nivou, tu je broj žena veći na vodećim funkcijama iz razloga što je kantonalni nivo vlasti brojčano rasprostranjeniji od državnog i federalnog nivoa vlasti, ali gotovo u pravilu samo u dijelu koliko to kvote zahtijevaju.

I izvršnu vlast Republike Srpske čini šesnaest ministarstava, gdje su žene zastupljene u većem broju nego u FBiH. U Republici Srpskoj žene su na čelu šest ministarstava i to Ministarstva uprave i lokalne samouprave; Ministarstva finansija; Ministarstva prosvjete i kulture; Ministarstva porodice, omladine i sporta; Ministarstva trgovine i turizma kao i Ministarstva za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju.“²⁴

Izmjene Izbornog zakona

Tokom 2021. godine jedna od gorućih tema bio je proces izmjene Izbornog zakona BiH. Žene nisu uključene u ovaj proces, te je kao rezultat toga nastala neformalna koalicija za izmjenu Izbornog zakona kojom bi se obezbijedila ravnopravna zastupljenost oba spola u zakonodavnim tijelima, u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova BiH.

²³ Balić, L., Ždralović, A., Učešće žena u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti i pravosuđu, Zbornik radova KOJEG JE RODA SIGURNOST?, 20 godina Rezolucije Vijeća sigurnosti 1325 “Žene, mir i sigurnost” i njezina provedba u Bosni i Hercegovini, 2020. godine, str. 90.

²⁴ Sitnić, A., Bašić, M., Položaj žena u upravljačkim strukturama, DIJALOG 3-4, Časopis za filozofiju i društvenu teoriju, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Međunarodni centar za mir, Sarajevo, 2021.

Sarajevski otvoreni centar, Helsinški parlament građana Banja Luka, Centar za mlade KVART Prijedor, Fondacija CURE, Udruženje građana Budućnost Modriča, Forum lijeve inicijative, Besima Borić – političarka, Alma Kratina – političarka, Sanja Renić – političarka, Gordana Vidović – političarka, Adnan Kadribašić, Azra Okić – političarka, Senada Bosno – političarka čine inicijativu „Podijelimo odgovornost zajedno“ koja je uputila prijedloge za izmjene i dopune Izbornog zakona BiH Komisiji za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Parlamenta BiH i Interresoronoj radnoj grupi za izmjenu izbornog zakonodavstva BiH.

„Podijelimo odgovornost zajedno“ predlaže dvije intervencije u postojeće pozitivno-pravno rješenje:

1. Paritet žena i muškaraca na svim listama kandidata_kinja,
2. Primjenu prilagođenog sistema „lucky loser“.

Suština predloženih intervencija omogućava ravnopravno učešće muškaraca i žena u zakonodavnim tijelima na svim nivoima u BiH na način da:

- Svaka kandidatska lista ima jednak broj kandidata ženskog i muškog spola koji bi na listi bili raspoređeni naizmjenično;
- Ukoliko bilo koji spol bude izabran u procentu manjem od 40%, dodjeljuju se kompenzacijski mandati i to kandidatima manje zastupljenog spola s kompenzacijske liste političke stranke ili koalicije koja je osvojila najveći broj glasova.

Smjernice za djelovanje

- Implementirati preporuku UN-ovog Komiteta za eliminaciju diskriminacije nad ženama koja ukazuje na potrebu

izmjene Izbornog zakona na način da se kvota za žene kandidatkinje na izbornim listama poveća s 40% na 50%.

- Izmijeniti Izborni zakon tako da se, u slučaju zastupljenosti jednog spola u procentu manjem od 40%, dodjeljuju kompenzacijski mandati kandidatima manje zastupljenost spola s kompenzacijske liste političke stranke.
- Izmijeniti Zakon o Vijeću ministara, zakone o vladama i ministarskim imenovanjima entiteta i kantona tako da, na način kojim osigurava učešće konstitutivnih naroda, obezbijede i učešće 40% žena u ovim tijelima.
- Političke stranke moraju uključiti princip ravnopravnosti spolova u svoje programske platforme, uključiti žene u organe stranke, te raditi na promociji svojih kandidatkinja tokom izbornih kampanja.

RODNO ZASNOVANO NASILJE NAD ŽENAMA I NASILJE U PORODICI

Normativno-pravni okvir

U BD BiH slučajevi nasilja u porodici još uvijek se procesuiraju kao prekršajna djela, a KZ BD BiH nije usklađen s Istanbulskom konvencijom. Nacrt zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH trebao je biti razmatran na sjednici Doma naroda Parlamenta FBiH, ali je povučen s dnevnog reda. Federacija BiH radi na harmonizaciji Krivičnog zakona s Istanbulskom konvencijom. Ono što je novo u odnosu na prethodni izvještajni period jeste da je radna grupa za izradu Prednacrt zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona FBiH započela svoj rad početkom 2021. godine i završila s radom u januaru 2022. godine. Radna grupa je usklađivala KZ FBiH s Istanbulskom i Lanzarote konvencijom. Krajem marta Vlada FBiH je usvojila Nacrt zakona i uputila ga u parlamentarnu proceduru bez provedene procjene uticaja i javnih konsultacija sa zainteresovanim stranama, odnosno nevladinim organizacijama i stručnjacima.

Institucionalni mehanizmi za borbu protiv nasilja u porodici

Gender centar FBiH je sarađivao s organizacijama civilnog društva u izradi kantonalnih gender akcionih planova, a u 2021. godini usvojeni su gender akcioni planovi u Tuzlanskom, Zeničko-dobojskom i Bosansko-podrinjskom kantonu.²⁵

²⁵ Gender Centar Federacije BiH (decembar 2021.), URL:
<https://www.gcfbih.gov.ba/usvojen-gender-akcioni-plan-tuzlanskog-kantona/>
Gender Centar Federacije BiH (novembar 2021.), URL:
<https://www.gcfbih.gov.ba/usvojen-gender-akcioni-plan-zenicko-dobojskog-kantona/>
Gender Centar Federacije BiH (maj 2021.), URL:
<https://www.gcfbih.gov.ba/vlada-bosansko-podrinjskog-kantona-donosi-prvi-gender-akcioni-plan/>

Gender centar FBiH je u saradnji s Koordinacionim tijelom za prevenciju, zaštitu i borbu protiv nasilja u porodici u HNK održao multisektorsku edukaciju za predstavnike institucija i nevladinih organizacija. Ovakve edukacije pokazuju efikasne rezultate u radu na prevenciji i borbi protiv nasilja u porodici kroz zajedničko i sveobuhvatno djelovanje policije, zdravstva, obrazovanja, socijalne zaštite, pravosuđa i nevladinih organizacija koje djeluju u ovoj oblasti.²⁶ Također, Gender centar FBiH je u protekloj godini potpisao memorandum o saradnji s Fondacijom „Infohouse“ o ekonomskom osnaživanju žena, a koji ima za cilj osnažiti najmanje 15 žena žrtava nasilja da postanu ekonomski nezavisne tako što će pokrenuti vlastite biznise.²⁷

Gender centar FBiH je u saradnji s Federalnim ministarstvom rada i socijalne politike i Agencijom za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine učestvovao u projektu „Jačanje kapaciteta institucija za rješavanje rodno zasnovanog nasilja u BiH“. Projekat je započet 2017. godine, a završio je 2021. godine. U sklopu projekta osigurana je nabavka 30 računara i 10 printera za potrebe centara za socijalni rad u FBiH. Donacija opreme bi trebala olakšati centrima elektronsko prikupljanje podataka jer su centri za socijalni rad zaduženi za praćenje izrečenih zaštitnih mjera u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici.²⁸

Gender centar FBiH izradio je Informaciju o zaključnim zapažanjima u vezi sa Šestim periodičnim izvještajem Bosne i Hercegovine UN Komitetu o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

²⁶Gender Centar Federacije BiH (jun 2021.), URL: <https://www.gcfbih.gov.ba/odrzana-dvodnevna-multisektorsku-edukacija-za-predstavnike-institucija-i-nevladinih-organizacija/>

²⁷ Gender Centar Federacije BiH (mart 2021.) <https://www.gcfbih.gov.ba/gender-centar-fbih-i-infohouse-za-ekonomsko-osnazivanje-zena-zrtava-nasilja/>

²⁸Gender Centar Federacije BiH (maj 2021.), URL: <https://www.gcfbih.gov.ba/jacanje-institucija-radi-pomoci-zrtvama-rodno-zasnovanog-nasilja/>

(CEDAW) sa Akcionim planom za provedbu u Federaciji Bosne i Hercegovine.²⁹

U protekloj godini sastajao se Izvršni tim, Tematska grupa i Partnerska grupa za konsultacije povodom izrade Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici 2021.–2027.³⁰

Prema informacijama Gender centra FBiH, nije zaprimljen nijedan zahtjev/žalba u skladu s Jedinstvenim pravilima iz čl. 26. stav (1) Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH.

Gender centar RS je nastavio dugogodišnju saradnju s nevladinim organizacijama, jedinicama lokalne samouprave, komisijama za ravnopravnost spolova skupština općina/gradova i ranjivim kategorijama žena.³¹

Održan je i drugi sastanak Koordinacionog odbora za praćenje provedbe Gender akcionog plana BiH 2018-2022. U fokusu sastanka je bila pandemija COVID-19, odnosno mjere i aktivnosti koje je neophodno poduzeti za suzbijanje posljedica pandemije.³²

Gender centar RS je organizovao drugi ciklus obuke za subjekte zaštite na lokalnom nivou iz Laktaša, Srpca, Broda, Dervente,

²⁹ Gender Centar Federacije BiH (septembar 2021.), URL: <https://www.gcfbih.gov.ba/informacija-o-zakljucnim-zapazanjima-u-vezi-sa-sestim-periodicnim-izvjestajem-bosne-i-hercegovine-un-komitetu-o-eliminaciji-svih-oblika-diskriminacije-zena-cedaw-sa-akcionim-planom-za-provedbu-u-fe/>

³⁰ Gender Centar Federacije BiH (novembar 2021.), URL: <https://www.gcfbih.gov.ba/izrada-nove-sedmogodisnje-strategije-za-prevenciju-i-borbu-protiv-nasilja-u-porodici/>

³¹ Vlada Republike Srpske (mart 2021), URL: <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/media/vijesti/Pages/potpisan-memorandum-o-saradnji-sa-nvo-nesto-vise.aspx>

³² Vlada Republike Srpske (mart 2021), URL: <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/media/vijesti/Pages/2.-sastanak-koorsa.aspx>

Gradiške i Prnjavora, a u svrhu unapređenje odgovora na nasilje nad ženama.³³

U periodu od 21. do 22. jula 2021. godine u Istočnom Sarajevu, te od 26. do 27. jula 2021. godine u Banjaluci, održan je prvi set dvodnevni obuka za članove i članice komisija/odbora za ravnopravnost spolova iz 10 općina/gradova Republike Srpske u cilju donošenja lokanih gender akcionih planova za period 2021-2024. godine. Na obukama je učestvovalo preko 20 članova_ica iz komisija/odbora za ravnopravnost spolova iz Dervente, Kalinovika, Laktaša, Nevesinja, Novog Grada, Prijedora, Prnjavora, Šamca, Teslića i Vlasenice.³⁴

Organizovan je i okrugli stol na temu „Problem trajnog zbrinjavanja žena žrtava nasilja“ na kojem su sudjelovali predstavnici_e lokalnih i međunarodnih organizacija civilnog društva, resornih ministarstava i institucija RS, sigurnih kuća, Centra za socijalni rad i studenti socijalnog rada. Naglasak je stavljen na porast slučajeva nasilja u porodici za vrijeme pandemije, važnost pronalaženja sistemskog rješenja i ekonomskog osnaživanja žrtava.³⁵

³³ Vlada Republike Srpske (mart 2021), URL: <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrrs/media/vijesti/Pages/održan-2-cilkus-obuka-za-pružaoce-usluga.aspx>
<https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrrs/media/vijesti/Pages/održan-2-ciklus-obuka-za-2-grupu-za-subjekte-zaštite.aspx>

³⁴ Vlada Republike Srpske (juli 2021.), URL: <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrrs/media/vijesti/Pages/obuke-za-izradu-LGAP.aspx>

³⁵ Vlada Republike Srpske (oktobar 2021.), URL: <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrrs/media/vijesti/Pages/okrugli-sto-unija-studenata.aspx>

Gender centar RS dostavio je podatke o postupanju po zahtjevima (molbama, predstavkama i pritužbama), kao i po službenoj dužnosti u toku 2021. godine, kako slijedi:

- U izvještajnom periodu primljena su dva zahtjeva za pokretanje postupka ispitivanja povreda Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH. U jednom slučaju stranka se žalila na nejednak tretman u političkom i javnom životu, a u drugom slučaju na nasilje u porodici. U oba slučaja stranke su pozvane da dostave dokaze za diskriminaciju za šta im je određen rok. Nakon proteka roka, u oba slučaja postupak je obustavljen, i to u jednom slučaju jer nije utvrđena diskriminacija, a u drugom jer stranka nije dostavila tražene dokaze.
- U izvještajnom periodu pravna pomoć strankama telefonskim putem je pružena u dva slučaja koji su se odnosili na nasilje u porodici. Strankama je pružena pravna pomoć i upućene su na subjekte zaštite. U jednom slučaju stranka je telefonskim putem tražila objašnjenje mandata i postupanja subjekata zaštite od nasilja, kao i Gender centra. Također, pravna pomoć pružena je u dva slučaja u prostorijama Gender centra. Stranke su, također, tražile pravnu pomoć o nadležnosti subjekata zaštite od nasilja u porodici i mandatu Gender centra.

Agencija za ravnopravnost spolova BiH je započela projekat uspostave kriznih centara za žrtve silovanja i seksualnog nasilja. U tu svrhu potpisan je sporazum o saradnji s predstavnicima zdravstvenih institucija na nivou FBiH, direktorom Opće bolnice „Prim. dr. Abdulah Nakaš“, direktorom Sveučilišne kliničke bolnice Mostar i pomoćnikom direktora za medicinske poslove JZU Univerzitetskog kliničkog centra Tuzla. Krizni centri za žrtve silovanja i seksualnog nasilja predstavljaju specijalizirane servise

za direktnu medicinsku pomoć i uzimanje forenzičkih dokaza, a bit će smješteni u okviru spomenutih zdravstvenih ustanova.³⁶

Agencija je u saradnji s Fondacijom CURE provela pilot-istraživanje o položaju ranjivih kategorija žena tokom pandemije, što je rezultiralo preporukama koje mogu poslužiti kao smjernice za provođenje daljnjih istraživanja.

U toku 2021. godine održane su napredne obuke za imenovane savjetnike_ce za prevenciju seksualnog uznemiravanja i uznemiravanja na osnovu spola u institucijama BiH.³⁷

Agencija nastavlja svoju saradnju s nevladinim organizacijama kroz održavanje sastanaka na kojima su razmijenjena mišljenja o preprekama u radu i međusobnoj saradnji nevladinih organizacija.

Položaj i rad sigurnih kuća

Fondacija lokalne demokratije od 2000. godine vodi jedinu sigurnu kuću na području Kantona Sarajevo u okviru koje ima tri servisa:

- Sklonište za žena i djecu žrtve nasilja u porodici
- Sklonište za djevojke žrtve seksualnog nasilja, incesta, silovanja, porodičnog nasilja i drugih oblika nasilja
- Crvenu liniju – SOS telefon za prijavu nasilja.

U periodu od 2021. godine do danas, 20. aprila 2022. godine, u sigurnu kuću primljeno je ukupno 135 žrtava nasilja. Kapacitet sigurne kuće je 35 žrtava. Trenutno je na smještaju 25 žrtava

³⁶ Agencija za ravnopravnost spolova u BiH (juli 2021.), URL: <https://arsbih.gov.ba/potpisani-sporazumi-za-otvaranje-kriznih-centara-za-zrtve-silovanja-i-seksualnog-nasilja/>

³⁷ Agencija za ravnopravnost spolova u BiH (juli 2021.), URL: <https://arsbih.gov.ba/edukacija-za-savjetnike-ce-za-prevenciju-seksualnog-uznemiravanja-i-uznemiravanja-na-osnovu-spola/>

nasilja. Žene se najčešće obraćaju zbog fizičkog i psihičkog nasilja, a za vrijeme pandemije došlo je do porasta psihičkog nasilja. Broj prijema u sigurnu kuću je povećan za 30% u odnosu na 2020. godinu. Od 1. septembra 2021. godine smještaj korisnica u sigurnoj kući finansira Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, izbjegla i raseljena lica Kantona Sarajevo u iznosu od 100%. Vlada Kantona Sarajevo je preko resornog ministarstva riješila pitanje finansiranja sigurne kuće i postala jedinstven primjer na teritoriji cijele zemlje. Ovo je pozitivan primjer koji bi trebale slijediti i ostale vlade, odnosno kantoni na čijem području postoje sigurne kuće.

U sigurnoj kući pri organizaciji „Žene sa Une“ boravilo je ukupno 86 osoba i to 30 žena i 56-ero djece s područja općina Bihać, Cazin, Velika Kladuša, Bosanska Krupa, Bužim i Sanski Most. Najveći broj korisnica bio je s područja općine Cazin (38) i Bihać (28), a potom Bosanska Krupa (13), Velika Kladuša (5), Bužim (1) i Sanski Most (1). Fizičko i psihičko nasilje su najčešći razlozi obraćanja sigurnoj kući, a pored toga zastupljeni su i trgovina ljudima u svrhu radne i seksualne eksploatacije, obraćanje maloljetnica zbog seksualnog zlostavljanja od bioloških očeva i/ili očuha ili drugih članova uže porodice, navođenje na prostituciju i ugovoreni maloljetnički brakovi. Kao i prethodnih godina, ova sigurna kuća finansirana je iz budžeta Ministarstva zdravstva, rada i socijalne politike USK i Ministarstva rada i socijalne politike FBiH kroz sufinansiranje troškova boravka žrtava porodičnog nasilja u iznosima odobrenim po ugovoru. Doznačena sredstva nisu bila dostatna za funkcionisanje sigurne kuće pa je organizacija „Žene sa Une“ morala obezbijediti dodatna sredstva od donatora.

U Sigurnoj kući za žene i djecu žrtve nasilja u porodici Fondacije „Lara“ trenutno je smješteno 11 osoba (tri punoljetne osobe i osmero djece). Prošle godine je bilo 19 korisnica_ka (četiri punoljetne osobe i 15-ero djece). Najčešći vidovi nasilja su psihičko, fizičko i ekonomsko, a zabilježen je porast seksualnog nasilja, kao i nasilja punoljetne djece nad roditeljima. Broj slučajeva nasilja nije manji u odnosu na doba pandemije virusa Covid-19. Finansiranje sigurnih kuća u Republici Srpskoj

regulirano je Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, a kao osnov za izračunavanje sredstava koja dobijaju koristi se broj noćenja po korisnici u sigurnoj kući. Budući da je 2021. godine bilo dovoljno korisnica, nije bilo problema s finansiranjem sigurne kuće. Pozitivno rješenje koje treba istaći je obezbjeđivanje finansiranja hladnog pogona sigurnih kuća u BiH od strane Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH bez obzira na broj korisnica_ko koji_e su smješteni_e u sigurnoj kući. Hladni pogon se odnosi na režijske troškove, održavanje objekta, kancelarijske troškove i ostale operativne troškove.

U toku 2021. godine u sigurnoj kući „Vive Žene“ bilo je smješteno 106 žrtava nasilja, od toga 52 odrasle osobe ženskog spola i 54-ero djece (27 dječaka i 27 djevojčica). Od ukupnog broja djece, četvero djece su direktne žrtve nasilja najčešće roditelja. Pored toga žrtve nasilja se obraćaju Udruženju građana „Vive Žene“ i kroz dnevni ambulantni tretman zbog prijave nasilja, savjetodavno-informativnog razgovora, pravnog savjetovanja ili potrebe za psihoterapijom. U toku 2021. godine broj žrtava nasilja koji se obratio za pomoć kroz ambulantni tretman je 276. Najčešće je psihičko nasilje ili psihičko nasilje u kombinaciji s povremeno fizičkim nasiljem. Zabilježen je porast ekonomskog oblika nasilja ili su žrtve bile svjesnije ovog oblika nasilja, jer je i njima bilo teško da nađu neki povremeno plaćeni posao te su više zavisile od supruga. Broj smještenih osoba u sigurnu kuću se povećao u odnosu na 2020. godinu kada je bilo smješteno 88 osoba u sigurnu kuću, odnosno 42 osobe ženskog spola i 46-ero djece (24 dječaka i 22 djevojčice).

Budući da finansiranje sigurnih kuća nije sistemski regulirano niti se poštuje odredba Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u smislu da se 70% finansira iz budžeta Federacije Bosne i Hercegovine, a 30% iz budžeta kantona, bilo je problema jer se iz budžeta FBiH finansira sigurna kuća samo na osnovu prijave projekta na javni poziv, a iz budžeta Tuzlanskog kantona nije dodijeljen planirani iznos u budžetu u iznosu od 30%, već manje. Također, problem je u tome što sredstva iz budžeta FBiH, ukoliko su odobrena, budu

operativna sredinom godine ili čak i kasnije, te nisu dovoljna za potpuno funkcioniranje sigurne kuće.

Mizogino nasilje

Uzevši u obzir činjenicu da su internet portali izvor svakodnevnih informacija te izvještavanja o društvenopolitičkim okolnostima u bh. društvu, za potrebe ovog izvještaja, prevashodno su analizirani komentari korisnika internet portala i to na članke koji izvještavaju o aktivnostima koje poduzimaju bh. političarke.

Pretraživanjem internet portala klix.ba, avaz.ba, 6yka.com, depo.ba, može se zaključiti da su političarke o kojima je najviše izvještavano tokom 2021. godine i u dosadašnjem toku 2022. godine Bisera Turković – ministrica vanjskih poslova BiH i Benjamina Karić – gradonačelnica Grada Sarajeva.

Iako su internet portali kao mediji obavezni primjenjivati standarde ograničenja slobode izražavanja s ciljem sprečavanja govora mržnje, čak i u komentarima korisnika, primjetno je da kontrola na seksističke komentare naspram političarki zakazuje i/ili korisnici vješto prikrivaju takve komentare izostavljanjem slova ili korištenjem znakova i/ili simbola s ciljem otežane identifikacije takvih komentara.

Uzorak koji je moguće primijetiti u komentarima korisnika ukazuje na to da su sposobnosti političarki pretežno u drugom planu opservacije, dok se u prvi plan uglavnom postavljaju njihove fizičke odlike.

Tako je primjetno da se kod davanja komentara na političare pretežno ukazuje na nesposobnost, korumpiranost, inteligenciju, dok se kod komentara na političarke redovno pronalaze epiteti vezani za vanjsku pojavu političarki, odnosno njihove se kompetencije pretežno stavljaju u kontekst negativnog izražavanja naspram fizičkog izgleda.

Posebno su simptomatični komentari nakon posjete gradonačelnice Grada Sarajeva Benjamine Karić gradonačelniku Grada Banja Luka Drašku Stanivuković koji su redom imali reference na promiskuitetno ponašanje gradonačelnice: „Odvratna je i nespособna, a vrhunac je kako ju je *isfatao* Stanivuković pred kamerama u Banja Luci. Sramota, bez imalo dostojanstva od strane Kariće“. Pitanje promiskuiteta se ne postavlja prilikom susreta političara bez obzira na način njihovog postupanja u konkretnim slučajevima (rukovanje, zagrljaj, prisnost...).

Pored navedenih, govor mržnje, seksistički ispadi i mizoginija prema političarkama bili su izuzetno vidljivi na objavu zastupnice u Federalnom parlamentu Lane Prlić od 21. rujna 2021. godine o vakcinaciji, kojom prilikom je imenovana u vrlo kratkom roku dobila više od 30.000 komentara od kojih je većina bila spornog sadržaja.

Konačno, jedan od alarmantnijih primjera govora mržnje i seksističkih ispada usmjeren je na video objavu vijećnice u Gradskom vijeću Grada Zenica Emine Tufekčić na koji je postavljen komentar: „sevap je silovat na aferu šta baljezga“ (obavijest objavljena i putem Centra ženskih prava dana 29. jula 2021. Godine).

Iz svih naprijed prikazanih primjera, nesporno je prisustvo seksističkih komentara i stavova javnosti prema političarkama, a kao posebno zabrinjavajuću činjenicu potrebno je imati na umu da veliki broj komentara daju korisnici koji koriste svoje, a ne lažne, lične podatke.

Također, u velikom broju primjera, ne radi se o grubom i agresivnom izražavanju već govoru mržnje koji državni organi moraju sankcionirati.

Stoga, sasvim je jasno da građani Bosne i Hercegovine moraju biti educirani, kako je to i predloženo Smjernicama za djelovanje kroz tekst ovog izvještaja, ali i da kroz sisteme nadzora medijskog izvje-

štavanja moraju biti poduzimane značajne mjere s ciljem sprečavanja i sankcioniranja govora mržnje.

Smjernice za djelovanje

- Izmijeniti zakone o zaštiti od nasilja u porodici u BD BiH na način da se nasilje u porodici tretira kao krivično djelo, a ne kao prekršaj.
- Osigurati finansijska sredstva za sigurne kuće u BiH.
- Uskladiti krivične zakone u BiH s Istanbulsom konven-cijom kako bi se adekvatno definisali slučajevi seksualnog nasilja, seksualnog uznemiravanja, psihičkog nasilja, femi-cida i drugih krivičnih djela motivisanih rodom i spolom žrtve.
- Izbjegavati mizogini i seksistički govor prilikom izrade medijskih sadržaja, te adekvatno sankcionirati medije koji se njime služe.
- Kriminalizirati seksistički i mizogini govor mržnje, te po-zivanje na rodno zasnovano nasilje i njegovo izazivanje.

AUTORICE I UREDNIK

Autorice

Amina Dizdar diplomirala je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu 2018. godine. Pridružila se timu Sarajevskog otvorenog centra kao volonterka u martu iste godine, i to na programu Ljudska prava LGBTI osoba, zatim kao programska asistentkinja na pitanjima EU integracija, a trenutno je zaposlena kao koordinatorica programa na programu Prava žena.

Kontakt: amina@soc.ba

Delila Hasanbegović koordinatorica je programa u Sarajevskom otvorenom centru. Bavi se zagovaranjem za adekvatan pristup trans osoba zdravstvenoj zaštiti i pravnoj promjeni spola u Bosni i Hercegovini te koordiniranjem aktivnosti edukacije i senzibilizacije medicinskih stručnjaka_inja i zdravstvenih radnika_ca o ljudskim pravima i potrebama trans osoba u procesu tranzicije, te pružanja inkluzivne psihosocijalne podrške i usluga zaštite mentalnog zdravlja LGBTI osoba. Također, koordinira zagovaranje za ravnopravnost spolova u području radnih odnosa i na tržištu rada, kao i za seksualna i reproduktivna prava. Diplomirala je pravo, a trenutno završava master studij prava na Univerzitetu u Sarajevu.

Kontakt: delila@soc.ba

Admira Sitnić je samostalna advokatica u polju korporativnog prava. U advokaturi je od 2013. godine. Diplomirala je i magistrirala na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. Dugo sarađuje s organizacijama civilnog društva, a sa Sarajevskim otvorenim centrom sarađuje od 2022. godine na različitim pravnim pitanjima vezanim za ljudska prava LGBTI osoba i žena, ali i raznim pravnim pitanjima vezanim za rad i funkcionisanje organizacije.

Kontakt: admira.sitnic@hotmail.com

Urednik

Darko Pandurević od 2021. godine je rukovoditelj programa i zagovaranja u Sarajevskom otvorenom centru, gdje je do početka 2022. godine vodio i pravno savjetovanje za LGBTI osobe. U rad Sarajevskog otvorenog centra uključen je od 2015. godine, prvo kao volonter na LGBTI programu, a onda kao projektni asistent na koordiniranju rada Inicijative za monitoring evropskih integracija u BiH. Fokus rada i interesa u SOC-u do sada su mu bila pitanja diskriminacije, govora mržnje, krivičnih djela počinjenih iz mržnje te sudjelovanje na istraživanju i izmjeni postojećih propisa te edukativnim aktivnostima o pravima LGBTI osoba. Završio je Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.

Kontakt: darko@soc.ba

O SARAJEVSKOM OTVORENOM CENTRU

Sarajevski otvoreni centar (SOC) radi na unapređivanju ljudskih prava, posebno položaja i ljudskih prava LGBTI osoba i žena u Bosni i Hercegovini, i to interpretacijom, predstavljanjem i zastupanjem autentičnih iskustava osoba koje trpe kršenja ljudskih prava i neravnopravan položaj te zagovaranjem pravnih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih promjena u svim oblastima života.

Ovdje ćemo istaći samo neka postignuća koja se odnose na ravnopravnost LGBTI osoba i žena. Pored psihosocijalnog i pravnog savjetovanja, nastavili smo voditi jedini LGBTI medij u državi – portal www.lgbti.ba. Organizovali smo treninge: za policiju, tužilaštva i sudove, s fokusom na teme zločina iz mržnje, govora mržnje i primjene antidiskriminacionog prava; za medicinske stručnjake i stručnjakinje te zdravstvene radnike i radnice, s fokusom na trans-specifičnu i trans-inkluzivnu prilagodbu spola; za LGBTIQ zajednicu.

Intenzivno smo radili na stvaranju lokalne institucionalne mreže podrške LGBTI osobama u Kantonu Sarajevo, unapređenju regulacije biomedicinski potpomognute oplodnje u Federaciji BiH, pravima radnica u vezi s diskriminacijom na osnovu spola i porodijskog odsustva, uvođenju rodno senzitivnog jezika u parlamente i univerzitete, usvajanju i implementaciji kantonalnih gender akcionih planova, ali i podizanju svijesti o rodno zasnovanom nasilju u BiH. Tokom proteklih godina, nekoliko naših zakonodavnih i *policy* inicijativa ušlo je u vladinu ili parlamentarnu proceduru. Naš zagovarački fokus usmjerili smo na pitanja politika za ravnopravnost žena i LGBTI osoba u BiH, na pitanja reproduktivnih prava žena i muškaraca, roditeljstva u kontekstu usklađivanja privatnog i poslovnog segmenta života, slobode okupljanja LGBTI osoba i unapređivanja institucionalnog okvira za zaštitu od nasilja i diskriminacije, te namjeravamo da nastavimo rad

na pitanjima koja se tiču transrodnih osoba, interspolnih osoba, istospolnih zajednica, njihove društvene inkluzije, ali i položaja LGBTI osoba u obrazovanju, zdravstvu, radu i zapošljavanju. Tokom proteklih godina provodili smo i medijske kampanje, koje su dosegle preko milion bh. građana i građanki, a organizovali smo i LGBTI filmski festival Merlinka koji od 2021. godine postaje lokalni festival Kvirhana, u saradnji s Tuzlanskim otvorenim centrom.

Više o našem radu možete pronaći na www.soc.ba.

Ova publikacija izlazi u okviru edicije Ljudska prava koju objavljuje Sarajevski otvoreni centar.